

csoló hangján rendelkezni akart felettem egyházunk akkori püspöke. Bocsnátot kértem, de ellenálltam... lennebb engedte a hangját; sajnálkoztam... könyörgött... megadtam magam...

Így kerültünk 1947 decemberében Ürmösre.

Így történt, és milyen jó, hogy így történt. 27 év alatt mennyi új tapasztalattal gazdagodtunk!

Jakab Dénes

ADATOK A HOMORÓDÚJFALVI ISKOLA TÖRTÉNETÉBŐL

1. A KLASSZIS

Az első írott dokumentum 1744-ből származik. A kurátori számadás könyvében ez a bejegyzés áll: „Sárosi György cantor aa-tól Alamisna pénz, melyet congerál Fejér vármegyében s Háromszéken Flor. Hung. 9 dr. 48—magának is adtunk harmadrészt Flor. Hung. 4 dr. 48“. Eszerint 1744-ben már van iskola a faluban.

Részletesebb értesülést a Lázár István püspök által tartott vizitáció jegyzőkönyvéből nyerünk. 1789 április 7-én tartotta vizsgálatát Bodor János aktuáriussal Homoródújfalun, amikor részletes és pontos leltárt készítettek az egyházközség ingó és ingatlan vagyonáról. A jegyzőkönyv 3. pontja alatt találjuk a mesteri ház és iskola következő leírását:

„Más fundus, vagy Harmadik sub nro. popularis conscriptionis 53 in Vicinitatibus dél felől Mltgs. Homoródszentmártoni Ugron Pál Úr colonussa Soós Lőrincz jószágá. Napkeletre az Homoród vízfolyása. Északra, napnyugatra felszegnek takarodó és járó úttja. Ezen fundust az épületek szintén egészen befogták, éppen az ablak alatt, ajtó és csűr előtt kevés kertbéli kerítést tartotta és tartja a cantor: bemenő deszka kapu rajta, mellette ismétlen egy kis nyitogató ajtó, vagy deszkából való kaputska, ezt immár az ecclesia tsinállja. Mely funduson vagyon cserefa bornákból építettett ház, mellette lévő kitsiny kamarájával, szabad ereszével, *elegyes fákból épült klasszisával*, supos fedél alatt, mindezek egy végtébe azon fedél alatt egy kis csűr és sertés pajták. A szabad ereszből házban bényíló, fejéren bérlett vas sarkon járó fa kilintsen ajtó, tüzelő kemente benne veres kályhákból valóságosan rakott két üveg ablakotskák világosítják, pincze vagy kamara ajtaja sima deszka, fa sarkokkal, fa zárral járó, a klasszissé pedig bérlett, vas sarkokon fa záró ajtó, tüzelő kemenczéje, kas, szilva fa három vagy négy bokor az ablak alatt“ (Jegyzőkönyv, 435 l.).

Ez alkalommal a püspök az iskolát felülvizsgálta és az abban „találtatott fiúgyermekes esztendejekhez képest, a tanításbeli idejekhez képest ditséreteseknek találtattak“.

A lakásra nézve Lázár István szigorúan megparancsolja: „Aztot is, hogy a kántorság háza a szomszéd víz ellen oltalmaztassék, a végre determinálta a vizitáció, hogy az eklésia minden haladék nélkül csapó gátacsát a Homoródnak ebbéli fundus mellett való helyére, nem csak a fundus mellett, hanem fennebb is, melynek által a víz ereje elvettesék ezen fundusról, elég sietős járása lévén itt a víznek és ez másoknak crediciumát telyesíthetvén“.

1792-ben 130 gyermek van a faluban. A lélekszám 239. Feltehetőleg a feltüntetett gyermekek mind nem iskolakötelesek. Az esperesi vizsgálószék gyakran feljegyzi, hogy a gyermekek nem járnak rendszeren iskolába.

1792-ben leírt kántori lakáson kisebb javítást végeznek, de a püspöki meghagyás teljesítéséről említés nincs. 1793-ban az ablakokat javítják; 1794-ben „Homoródkarácsonyfalvi ifj. Dimény József adott az új tanuló ház építésére 1 Flor. den. 26“ adományt. A feljegyzésből a továbbiakban az is kitűnik, hogy 1794-ben újjáépítették a tanuló házat: „Egy kús szép, kőből ex fundamento tanuló ház, sindellyel fedve, két üveg ablakkal... Pap Imre Ferenc és kurátor Benedek József, egyházfiak Ambrus Gergely és Albert István, Szt. eklésia jeles szorgalmatoságuk által építettett, melyre tett pénzbeli költség a következők... melynek in concreto summája H. Flor. 31, Dr. 1“.

Az utolsó símitásokat „az oskola házban ha mi reparációk kívánatnak, úgy mint asztal, tüzelőkemencének, padoknak megigazítása, háznak megtapasztása a gyermekes atyákat és anyákat illeti, azok reparálják“.

A következő évben a klasszis ajtó javítási költsége szerepel a pénztári számadásban. 1796-ban 4 Frt. 84 drt. költenek az iskolára. 1809-ben a lakáson javítanak, hogy az új mester, Almási András, kényelmesebben lakhasson ott. 1813-ban a mester sütőjére deszka fedelet tesznek a régi fedél helyett. A ház mégsem áll sokáig, mert 1818-ban azt parancsolja az esperesi vizsgálószék, hogy „a mesteri ház jó móddal a kinézett helyre ex fundamento, újjólag építessék, a mostani tűztől félthető állásából különbözőleg“. Ez azonban még 1820-ban sem történik meg. 1822-ből olvassuk az esperesi vizsgálószéki jegyzőkönyvben, hogy a kántori házra 18 Frt. és 44 drt. költenek deszkára; 1823-ban az építés befejeződik.

1827. szeptember 7-én „Körmöczi János püspök és Sebe János esperes, Kénosi György felügyelő gondnok, actuárius marosszéki esperes Kozma Gergely“ a kántori ház állandóbbá tétele érdekében elrendelik, hogy a vízmosás ellen a kurátor és egyházfiak, a ház mögött egy fél ölnyi távolságra egy rend fűzfa cöveket veressenek, a szekerek járásának megakadályozására. 1829-ben a klasszis ablakait javítják meg, 1840-ben pedig a padlását. 1855-ben új kerítést állítanak a telek körül. 1857-ben olvassuk a feljegyzésekben, hogy: „A mesteri házzal egy fedél alatt létezett régi tanuló ház eladatott, s helyébe egy új, a régivel kapcsolatba jövő mesteri ház építettett, mely hasonlólag új fedél alá veendő tanító háznak fordítottassék“ — rendeli el az esperesi vizitáció. A most felépített mesteri ház 310 Frt.-ba kerül. 1858-ban a fent elrendelt földés is megtörténik s a régi mesteri házból tanuló ház lesz. 1868-ban a többi parokiális épületekkel együtt tűz elleni biztosítást kötnek az iskola épületére is.

1870-ben megjegyzik, hogy javítás miatt az iskola csak november 1-én „áll be“. Ebben az évben Turóczy József járási dulló* nem engedi meg továbbra, hogy szalmával fődjék az épületeket. A tűzkár elkerülése érdekében elhatározza az egyházközség az összes épületek cseréppel való újrafödését.

1872-ben a tanfelügyelő nem találja megfelelőnek az iskola épületét és elrendeli a falubírónak, hogy az osztálytermet padoltassa le deszkával. Szükséges lenne új iskolát építeni, de sem hely, sem pénz nem áll rendelkezésükre. A közoktatásügyi minisztériumtól próbálnak segílyt szerezni.

1876-ban iskolaszéki elnököt választanak, kinek feladata az épület karbantartása és a pontos iskolalátogatás biztosítása.

1883. szeptember 26-án tartott gyűlésen elhatározzák, hogy az „iskola adassék át a községnek, nem lévén az eklézsiának elég ereje azt úgy fenntartani, amint a törvény kívánja, sem pedig a tanítónak fizetését bészolgáltatni“. Az egyházközségi közgyűlés ezen határozatáról értesítik az esperest és az Egyházi Képviselő Tanácsot, kérve a határozat jóváhagyását. Ennek megtörténte után az iskola 1883-ban községi tulajdonba megy át, ami később az 1930-as években nagy nehézségek okozója lesz.

1891-ben a tanítói lakással gyűlt meg az eklézsia baja. A szolgabíró-ság utasítja az egyházközséget, hogy a tanítói lakást újra kell építeni, mivel nem felel meg a kor követelményeinek. Az utasítás megvalósítása érdekében Benedek József megyebíró az egyházközség képviselő-tében szerződést köt Szász Mihály alsórákosi vállalkozóval. A szerződés értelmében az építési anyagot az egyházközség biztosítja. A vállalkozó köteles fából egy 7 öl hosszú és 3 öl szélességű házat építeni, mégpedig úgy, hogy a víz felőli fal alatt kőfal legyen. Az első szobában három ablak s egy ajtó, a középsőben két ablak s egy ajtó, a konyhában két ajtó s egy ablak legyen építve. Két téglából rakott kémény felépítése is a vállalkozó kötelessége. A falak farkasfogban vágódjanak, a fedélzet cserépből legyen. A munkadíj 185 Ft. A költségekhez az Udvarhelyi Takarékpénztárból 300 Ft. kölcsönt vesznek fel. Augusztus elején a gondnok örömmel jelenti, hogy az egyházi főhatóság erre a célra az egyházközségnek 50 Ft. segílyt adott. A költségeket az eklézsia a magtári jövedelemből pótolja. Ebben az évben az építkezés be is fejeződik. Az esperesi vizsgálószéki jegyzőkönyv ezt a tényt így örökíti meg: „A már tarthatatlanná vált mesteri ház egy kő alapra, fa derékkal, cserép fedél alá, három szoba és egy kamarából álló ügyes mesteri házat épített az eklézsia“. A mesteri ház építésére Deák Mózes akkori tanító 105 Ft.-t adományozott. Az adósság törlesztésére a következő években is 50—60 Ft.-t ad. A nevezett tanító ugyanis elhatározta, hogy a 300 Ft.-on felüli fizetését az adósság törlesztésére, majd azután „mesteri“ kepeváltság címen tovább is folyósítja. Ebből létesült az „id. Deák Mózes alap“, melynek összege 1919 december 31-én 489,42 lei volt.

Mindannak ellenére, hogy az iskola községi tulajdon lett, az esperesi vizitáció a vizsgálat második napján mindig meglátogatja az iskolát is. Erről a látogatásról 1900-ban a következő feljegyzést olvashatjuk a jegyzőkönyvben: „Rendes iskolázás a községi iskolában, a változott viszo-

* A régi székely székekben a szolgabíró hatóságával felruházott tisztviselő.

nyoknak megfelelően újodást mutat, amennyiben új tanító és énekvezér ifj. Deák Mózes afia képzettségének és kötelességtudásának új lelkesedéssel adja tanújelét“.

Az egyházi főhatóság 1919-ben 463. sz. határozatával elrendeli a felekezeti iskola felállítását, és ezzel kapcsolatos kiadások fedezésére 3 000 kr. segélyt helyez kilátásba. Épülethiány miatt, valamint abból kifolyólag, hogy a körüli tanítóóság csaknem mind állami szolgálatra jelentkezik, kényes helyzetükben egyelőre képtelenek a felekezeti iskolát fenntartani, annak igényéről azonban teljesen le nem mondanak.

1925-ben megjelenik a magánoktatásról szóló törvény, amely amint a jegyzőkönyv írja „évszázados iskoláinknak halálos ítélete“.

1925-ben állami alapból új iskola épült. A tanító is ebben az épületben lakhatik. A régi kántori lakást az egyházközség bérbe adja a tejszövetkezetnek. 1926-ban megjavítják, s még ma is áll az épület.

2. ÉNEKVEZÉR-TANÍTÓK

I. *Sárosi György* (1774—1789) az első énekvezér-tanító, akiről a kuratori számadáskönyvben említés történik. 1789-ben már nem ő az egyházközség kántora. Az egyházközségi iratokban nem találunk nevezett afiáról más adatot.

II. *Karátsonfalvi József* (1789—1795) nevét a Lázár István püspöki vizitációs jegyzőkönyvében találjuk: „délután 4 órakor az isteni tiszteleten, mely megyen véghez, tsak könyörgéssel prédikálván ebben tiszteletes Szombatfalvi Miklós a Homoródszentpál-i fungens parokus ő kegyelme és kántorkodván az Eclesia fungens cantora Karátsonfalvi József“. A canonica censura alkalmával a hívektől és a püspöktől dicséretet nyert. Valószínű, hogy 1795-ig ő volt itt, mivel a képét közben megjavították a hívek.

III. *Vári, alias Máté Zsigmond* (1795—1808) — 1795-ben szerepel először a neve az esperesi vizsgálószéki jegyzőkönyvben. 1798-ban Finta József esperes és Murvai János aktuárius semmi panaszt nem talál ellene, sem 1800-ban. Ellenben 1805-ben a hívek panaszt adnak be felesége ellen; 1806-ban a kántor ellen is instancia adatik be. 1807-ben a panaszok megismételtetnek a következők szerint: „Primo, hogy igen gyenge kántor lévén, csak egy éneknek se tudja jó móddal nótáját, az emberek énekelni utána nem tudnak, a tanuló gyermekek sem tudják az éneket megtanulni tőle. . . de secundo igen terhes háza lévén, kénytelenítetik gyakran kereskedésre kimenni s hivatalát elmulasztani. Tertio felesége botránkoztató élete. . .“

A panaszok ellen a kántor így menti magát: „Nótájának gyengeségét nem tagadja s hogy benne Naturar defectus légyen azt állítja, de a mellett erősíti, hogy az énekek nótáját jól tudja. . . A másodikra megvallja, hogy kénytelen volt szekereskedni, mivel éhen nem halhatott, de az iskolában való tanításnak idején helyt állott, azt állítja.“ Feiességét is mentené, de a panaszok kiújulnak, s neki 1808-ban el kell hagynia az egyházközséget.

IV. *Almási András* (1808—1814).

V. *Nyiredi János* (1814—1816). 1816-ban az esperesi vizitáció nem találja itthon, mert hír nélkül Marosszékre ment. Ellene is panaszok vannak; a következő vizitáción sincs jelen, így azok letárgyalására nem kerülhet sor.

VI. *Molnos József* (1817—1823) az iskolai tanítást komolyan vette, akik nem jártak iskolába, azokat a polgári hatóságnak adja át. Az esperesi vizsgálószerk 1822-ben az énektanítást nem találja kielégítőnek, s hibájául rója fel, hogy „aritmetikát“ nem tanít.

VII. *Marosi Zsigmond* (1823—1828) a kolozsvári fótanodából hozzák ide.

VIII. *Almási András* (1828—1840) másodszor van itt. 1838 után új énekeskönyvből tanítja az egyházi éneket. Családi adataiból annyit tudunk, hogy 1811 június 16-án házasodott, felesége Balácsi Juliánna. 12 évet szolgált kétszeri ittléte alatt; 1840-ben halt meg. Itt temették el; árváit az egyházközség segélyben részesítette.

IX. *Lófi Elek* (1840—1848) 1840. november 19-én jött Homoródújfaluba. Az ő idejében építik az orgonát, melyhez ő is hozzájárult.

X. *Kovács István* (1849—1856) Aranyosrákosi Székely Sándor püspök, Gyöngyösi István a püspöki szék jegyzője által, 1851-ben Kovács István fizetésének javítását rendeli el. Ajánlja, hogy több földet adjanak a kántornak. Mindennek ellenére Kovács István nem kíván itt maradni. Az esperes javaslatára. Imre István kálnoki mesterrel cserélnek helyet 1856-ban. Feleségét Szentpáli Juliánnának hívták; 1850-ben volt egy leánya is, akit ugyancsak Juliánnának hívtak.

XI. *Imre István* (1856—1878), Kálnokról jön és 22 évig szolgált itt. 1878. július 11-én állásáról lemondott. Munkásságát a jegyzőkönyv a következők szerint méltatja: „Az eclesia kebelében 22 éven át működött kifogás nélkül és közmegelegedésre; mesteri és tanítói hivatalról való lemondása okául hozza fel életkorának előrehaladottságát, hogy 77 éves lévén, testi ereje meggyöngült, szemei már meghomályosodtak, s különösen nejjének a múlt évben történt halála lelki erejét is annvira meggyengítette, hogy hivatásának nem tud többá megfelelni, mint óhajtaná“. Szolgálatáért szerzett érdemeit jegyzőkönyvileg is megörökítik.

A püspök jóváhagyja Imre István lemondását és elrendeli, hogy élete végéig nyugdíjképpen élvezze a kepe 1/3 részét. Az egyházközség a kepe pénzzel óhajtaná megváltani, mert az a kepe amúgy is kevés. Imre István megérti az egyházközség nehézségét és megelégszik évenkénti 25 Ft. nyugdíjjal.

XII. *Deák Mózes* (1879—1900) 1878. július 17-én az egyházközség mesterválasztó közgyűlésén Kovács István sinfalvi, Sándor Márton oklándi és Máté Lajos városfalvi mester pályázatát jelenti be a közgyűlésen elnöklő Sándor Ferenc. Az állásra mégis október 31-én Deák Mózeset hívják meg, akit a püspök csak 1879 januárjától enged Homoródújfaluba. Nevét elődjéhez hasonlóan buzgóságával és szakértelmével, valamint alapítványával írja be az egyházközség történetébe. 1900. szeptember 17-én a 42 évi tanítói és énekevezéri szolgálatáért a Fótanács elismerő nyilatkozatot küld neki.

XIII. *ifj. Deák Mózes* (1900—1914), id. Deák Mózes fia, ki a már községi iskolához külön püspöki kinevezéssel nyer engedélyt a kántori állásra. Az 1914. április 14-én tartott közgyűlésen jelentik, hogy rövid ideig tartó betegség után meghalt. Érdemeit jegyzőkönyvileg örökítik meg. Halála után a helyettesítésére édesapját kérik meg.

XIV. *Siketes Sándor* (1914—1959).

3. TANULÓK, TANÍTÁS ÉS KONFIRMÁCIÓ

Az iskolásgyermekek tanítására és valláserkölcsei nevelésére vonatkozó adatokat az egyházközség levéltárában csak 1789-től kezdődően találhatunk. Az adatok kezdetben szórványosan fordulnak elő, csak később válik lehetségessé a rendszeresebb tájékozódás, mikor az esperesi vizsgálószerk részletesen tudósít az iskoláról is.

A püspöki vizitáció jegyzőkönyve 1789-ben ezt jegyzi fel: „A férfi ifiúságokra nézve megbizonyosodván, hogy a nyári vasárnapi katekizációt nem gyakorolja [ti. a tanító], nem különben az is nyilvánosságra jövény, hogy a férfi gyermekek csak kevesen, csak 8-an, a leánygyermekek pedig teljességgel az oskolába nem járnak, nem taníttatnak... ezen hibáknak pro futuro léendő megorvosoltatására szoroson parancsolván, valamint az ifiúságnak a vasárnapi katekizációra való feljárás, a szülőknek és fiú s leány gyermekeknek a tanuláshoz idején oskolában való feladását s a taníttatását olv rendelkezéssel, hogy ha kik ebbéli köteleességüket elmulatnák, akár szülék, akár magzatok legyenek, név szerint felterjesztessenek és a presbitérium s ministerek által minden kedvezés nélkül, a megjobbítás kiszolgáltatása végett a Superintendenciának demittáltasának“.

1300-ban 11 gyermek járt iskolába, ebből 10 fiú. 1803-ban feljegyzik, hogy a gyermekek rendszertelenül látogatják az iskolát, így azoknak az előmeneteléről az esperesi vizitáció semmi bizonyosat sem tudhat. 1807-ben 16, 1810-ben 6 fiú és 3 leány, összesen 9, 1811-ben 16 fiú és 9 leány, összesen 25 jár az iskolába. 1813-ban 12 fiú és 3 leány, tehát 15 tanuló van, amikor a következő említést érdemlő feljegyzést olvashatjuk a jegyzőkönyvből: „A nyári tanítások is a legény- és leányifiúságnak vizsgálóra vétetődven találtattak a férfi nemből ketten, de többek is voltak, kik a nyáron tanultak, az asszonymből 28, ezek mind dicséretet érdemelnek... az úri vatsora hasznaira 6 legény és 12 leányok taníttattak“.

(Most van szó először a konfirmációról, mely Körmöczi János püspök tevékenységének az eredménye.)

1815-ben az esperesi vizitáció a téli tanítással kapcsolatban az egyházközség vezetőségét meginti, hogy gyermekeiket rendszeren küldjék az iskolába. 1817-ben 28 gyermek tanul az iskolában, s a következő évtől kezdődően a pénzbírság bevezetésének nyomát is láthatjuk azok ellen alkalmazva, akiknek gyermekei nem járnak iskolába. 1822-ben például 1 fiú és 8 leány ügye adatik át a polgári hatóságnak büntetés végett. Ennek következtében javul a tanítás helyzete. Így 1826-ban az esperesi vizsgálószerk meg van elégedve a tanítással. Az 1831-es feljegyzés arra enged következtetni, hogy a tanítás az őszi betakarítás után kezdődik, mert a vizitáció ennek az orvoslására a felügyelőgondnok közbelépését kéri.

1834-ben 14 gyermek tanul, de a nyári tanítást a férfi ifjúság elhanyagolja. Erre a közgyűlés határozatban kimondja, hogy az ilyeneket, házasságra lépéskor, a lelkésznek nem szabad megesketni, de továbbra is igénybe kell vegyék a polgári hatóság segítségét.

Pontos kimutatások készülnek minden évben a tanulók létszámáról és óralátogatásáról az esperesi vizsgálószerki jegyzőkönyvekben. 1847-ben 18 fiú és 7 leány jár iskolába, összesen 25, de meg van jegyezve, hogy 3 leány nem jár iskolába, a legények pedig kevesen látogatják a nyári ta-

nítást. 1850-ben a „fiak holmi elfoglaltság miatt nem tanulhatnak.“ (Feltételezhető a férfi lakosság hiánya az 1848-as események következtében, mely kényszeríti a gyermekeket iskola helyett mezei munkára.)

1851-ben 14 fiú és 6 leány részére „úrvacsorai konfirmáció itt is akként rendeltetik meg, hogy vasárnap reggeli templomozáskor a gyülekezet előtt kikérdeztessenek, s úgy konfirmáltassanak meg ünnepélyesen“. 1857-ben az esperes eirndeli, hogy az iskolába nem járók utáni pénzbüntetést az iskola javára kell fordítani.

1862-től minden második évben tartanak konfirmációi ünnepélyt.

1864-ben Turóczy József járási dulló iskolai felszerelésekkel ajándékozta meg az iskolát.

1865-ben 18 fiú és 8 leány jár az iskolába. 1870-től már a tanfelügyelő látogatásáról is hírt kapunk az esperesi vizsgálószeiki jegyzőkönyvből.

1876-ban választanak iskolászeiki tagokat, akiknek a presbitérium szívükre köti a hivatalukhoz megkívánható buzgóságot, a pontos iskola-látogatást és a mulasztások ellenőrzését.

Mint érdekességet emeljük ki az 1892-es feljegyzést: „feltűnt a vizsgálószeik előtt, hogy az iskolában egy 10 éves korú siketnéma fiú az írásban kitűnően kikepezte magát, úgyszólván önszorgalomból“. (Ez Cseke Miklós volt, ki 1970-ben halt meg.)

1895-ben ezt jegyzi fel az esperesi vizsgálószeik: „A gyermekek az ismétlődő iskolát nem végzik rendesen, mivel szolgálatra nagyobbreszt el-távoztak a faluból.“ 1899-ben konfirmált 2 fiú és 4 leány, „Kik mindannyian kaptak egy-egy konfirmációi emléket a Dávid Ferenc Egyet adományából“. Az iskola 1901-ben járványos betegség miatt szünetelt.

A század elején egészen 1924-ig pontos statisztikai adatokat találunk a növendékek létszámáról és az óralátogatásról a vizsgálószeiki jegyzőkönyvekben. Az iskola ezután átmegy az állam hatáskörébe, s csak a valláserkölcsei nevelés marad egyházi feladat.

4. AZ ÉNEKVEZÉR-TANÍTÓ FIZETÉSE

Az 1789. évi püspöki vizsgálati jegyzőkönyvben a következőket találjuk a tanítók fizetéséről:

„Mínthogy eddigelé ezen ecleziában semmi fixuma nem volt, annak pedig létét a fiú- és leánygyermekek parancsolt taníttatása szükségesképpen kívánta és kívánja, ajánlotta a vizitáció az ecleziának, hogy eddig volt cantornak megmaradhatását preventálná és az avégre szükséges cantori bért maga determinálná, s ha a cantor nem akarja hagyni, az egyházközség akkor minden béradó gazdának félkalangya búzát és zabot is fél kalongyát, a fél béresek pedig annak felét“ kötelesek adni. „Mely determinatióját az ecleziának a próbálta és confirmálta jövedőre való néztig a Gen. Vis. hogy akinek a szülék közül tanuló gyermeke, fiak vagy leányok járnak a cantor keze alá a tanításnak rendes és a D. Constitutioban levő salariumot prezentálnak t. i. az egy egy szeker fát esztendőnként és a mellett az Mitiansok egyen a 48 pénzt. Melyhez képest a gabonabéri kepéből, mely az eclesia tagjaitól prezentáltatik az ecleziának jelenlevő állapotához képest, lévén egyes bérfizetők No. 88, félbéresek pedig No. 7, abveniat a cantornak jussa 26 forint 18 denár. Effelett az eclesia papjának is nagy könnyebsége lévén mindenekben, melyek hivatalának obiectuma a cantornak produktioja tetszett az atyánkfiának és önként arra jönni, hogy a maga béréből adjon 10 kalan-

gya búzát és zabot is annyit, mely fixumot a Gen. Vis. aprobálta meg, melyből jussa 12 forint Ennek fele léssen a tanításért való didaktusban, melyet pro nume fixe determinálni nem lehetett függvén ennek determinációja a tanítványoknak számoktól.“

1847-ben a mesteri bért így határozzák meg: „45 béradó gazdától 22 kévéjével 45 kurta kalangya búza ugyanannyi zab, ezenkívül a paptól járnak 10 kalongya-10 vékásoktól fél vékájával 5 véka búza és 10 véka zab, 3 oszporástól 15 denárjával 15 garas — mintegy 20 tanuló gyermektől vajj 25-től egy-egy szekér fa, szántó 3 fordulóban mintegy 6 véka 12 kupa és hasznavehetetlen suhar-széna, 10 porció sarjú is annyi. Jedzés a cantori bér mennyisége szalma képébe mindaddig minden kalongyát adó gazdától 13 kéve búza és zabból, de most az orgona felállításából az amellet szolgálatosnak örökre állandóul felemeltetett 22 kévékre egy gazdától“.

1854-ben a cantori bér a pap bérenek fele. A pap bére pedig 2 kalangya búza és ugyanannyi zab (a háromról most csökkentik kettőre). A kántor tehát ugyanannyit kap mint 1847-ben, csupán a paptól, eddig élvezett 10 kalangya marad el.

1909-ben Deák Mózes kántortanító jövedelme a következő: búza 42 kalongya, zab 42 kalongya, 9 véka búza a „vékásoktól“ és ugyan a „vékásoktól“ 4 véka zab — 3 korona hatvan fillér az „oszporásoktól“ — fa 16 szekér, szántó 1 hold és 1128 négyszögöl, kaszáló 1552 négyszögöl és a temetőkert fűtermésének fele. (Ezt a javadalmat az egyházközségtől kapja, hogy az államtól mint tanító mennyit kapott, arról adatunk nincs)

5. VALLÁSERKÖLCSI ÉS MŰVELŐDÉSI ÉLET

Egyházunk a valláserkölcsei élet művelése mellett mindig nagy gondot fordított a művelődés fejlesztésére. A lelkészek felügyelete mellett az énekvezér-tanítók végezték a tanítást és a kultúra terjesztését. Az iskola a templom mellett központi helyet foglalt el az egyházközségi életben. A szegénység azonban állandóan akadályozza Homoródújfalun is a művelődés és tudomány térhódítását. A mindennapi kenyér gondja lenyűgözi a szülőket, kik nem tudják rendesen iskolába járatni a gyermekeket, de akadályozza a mestert is, aki mint láttuk „szekerességre, kereskedésre“ kényszerül a családfenntartási gondok miatt.

A lelkész és énekvezér mellett fontos szerepe van a keblitanácsnak, főleg az anyagi alap biztosítása szempontjából.

1789-ben Lázár István püspök csak két presbitert talál az egyházközségben, s hogy az anyagiak kezelése és az erkölcsi élet jobb móddal folyhasson, elrendeli 9 presbiter megválasztását, akiket nyomban fel is esket. Ezen vizitáció alkalmával az egyházközség birtokában a következő könyvek találtak: a Homoródújfalvi Unitária Ecclesia Libellusa, Felsőges Rendelések, két darab Graduál és egy Keresztelő Anyakönyv.

Az esperesi vizsgálószerk minden alkalommal a kanonikus kérdések között felteszi, hogy nem adattak-e fel botránkoztató életűek és templomkerülők, mely kérdésekre az egyházközség megfelelő feleletet ad s az esperes az esetleges törvényszegőkre kirója a büntetést, mely az iskolakerülőköt is érinti.

A házastársak családi békessége fölött a presbitérium örködik. A viszálykodásban élő feleket próbálja kibékíteni, és ha nem sikerül, akkor az espereshez utasítja őket. Külön színfoltot mutatnak a „Válási jegyző-

könyvek“. Ezeken keresztül betekintést nyerhetünk a családok mindennapi életébe s lemérhetjük műveltségi színvonalukat.

Evenként előfordulnak templomsértések is (pl. ellopják a templomkerítésről a cserepet). Ezeket, valamint a kurátornak való engedelmiséget az egyházközség vezetősége pénzbírsággal sújtja. Ennek behajtására igénybe veszi a polgári hatóságot is.

A falu lakói legtöbbször megtanulják az írást és olvasást. A presbiterok keze nyomát láthatjuk a jegyzőkönyvekben, az aláírásokon is. De, mint kirívó esetet említjük, hogy 1880-as években is vannak olyan presbiterok, sőt gondnok is, akik nem tudják nevüket leírni. „Vad házasságok“ általában igen kevés számban találtattak s azok is inkább a „Faraó nemzetsége“ közöttiek. A vadházásokat pénzbüntetéssel sújtja az esperesi vizsgálószer.

1894-ben szóba került a Dávid Ferenc fiókegyelet szervezése, amelyet a hívek lelkesen fogadtak, de a szegénységük megakadályozza a megalapításban. 1895-ben megrendelik az „Unitárius Szószék“-et; a Keresztény Magvető már korábban meg van rendelve.

Az 1900-as évek elejétől kezdve Dávid Ferenc ünnepélyeket tartanak évenként. Olvasóegylet, Nőegylet, Dalárda, Gazdakör alakul, mindezek a valláserkölcsi és kulturális élet fellendítését is szolgálják. Mint rendkívüli tény vehetjük számba, hogy Török Sándor lelkész idejében (1876—1879 között) Társalkodó kör alakul, melynek 33 tagja van (névsora megvan az egyházközség levéltárában).

1914-ben a lelkész ismeretterjesztő előadásokat tart. Közben az első világháború sok mindennek útját vágta. Jellemző, hogy a faluból 44-en vonultak hadba, s abból 8 hősi halált halt.

A lelkésznevezésével a háború után a Nőszövetség élénk tevékenységet fejt ki. A lelkész és énekvezér egymással karöltve a műveltség terjesztése és a valláserkölcsi élet terén szép eredményeket érnek el. Lelkiismeretes munkájuk eredményképpen művelt, szellemi igényeket hordozó egyháztagok, öntudatos unitáriusok érkeznek el a XX. század közepére, amikor az egyháznak vissza kellett vonulnia az iskolai nevelés területéről és a kulturális élet irányításából. Mielőtt ez beköszönne, 1947-ben még megépítik az új kultúrotthont, a hívek erejük feletti áldozakészségükből.

Két esztendő múlva 250 éve lesz annak, hogy az első írott dokumentum említést tesz az iskoláról, illetve az énekvezér-tanítóról. Az iskola és a tanítás, a művelődés szolgálata a homorodújfalvi egyházközségben ennél sokkal korábbi. Nem túlzás, ha az önálló egyházközséggel egyidősnek nyilvánítjuk. Ez pedig 1681-ben volt, annak immár több mint 300 éve. Végül, hadd tegyük mindehhez hozzá ezt a megállapítást: a homorodújfalvi iskola egyházunkban a kisebbek közé tartozik.

Kovács István

AMIT TESZTEK: LÉLEKKEK TEGYÉTEK!

Kol. 3,23

Gyermekkorunk emléke sokáig elkísér. Időnként előbukkan a mindennapok egét elborító gondok gomolyfelhői mögül; átsüt mindennapjainkkal növekvő múltunk egyre sűrűsödő homályán.

Emlékszem, míg apró tennivalókkal bíztak meg — és végzésük helyett én szívesebben játszottam volna —, kedvetlenségem látva, így biztattak jó szüleim: „Szívvel-lélekkel csináld, fiam! Vagy ne is csináld, mert enélkül úgysem ér semmit!”

Emlékszem, akkoriban egy különös, szép mesével szemléltették, igazolták számomra ennek igazát és hasznát; gyermekképzeletem valósággal elbűvölte a mesehős, kinek lába-lépte nyomán virágok fakadnak. Emlékszem, sokáig vártam — talán évekig is —, mikor fogok találkozni az akkor még valóságnak hitt mese hőisével, ki bármerre járt: nyomában mindenütt virágok nyíltak. Ebből is látszik, hogy akkor — gyermekfejjel — nem értettem még a mese jelképes, szép tanítását, amelyet nem szabad szószerint értelmezni, s amit ma már így fogalmaznék meg: úgy végezze az ember a maga minden munkáját, oly szívvel-lélekkel és odaadással, hogy nyomában mindenütt a jóság és szeretet, a békesség és boldogság „virágai” nyiljanak, azaz áldás fakadjon! Pál apostol így biztat erre: „Amit tesztek, lélekkel tegyétek. . .“

A gyermekévek gyorsan tovaszállnak. Hamar megtanultam gyermekkorom meséjének igazát. Bárhol jártam, láttam — megismertem és megszerettem — embereket, kiknek lépte nyomán — jelképesen szólva — az a mesebeli virág vagyis áldás fakadt. Lelkesen éltek. Sajnos, látnom kellett azokat is mindegyre, kiknek lépte nyomán soha nem csendült fel dal, nem fakadt öröm, nem nőtt virág, ha csak a „romlás virágai” nem. És szánnom kellett az embert, akiben elszikkadt a lélek.

Láttam földművest, aki gyönyörűséggel nézte, ujjai között pergetve válogatta a vetésre szánt magokat, amelyeket verejtékes, de lelkes munkával hullatott a föld ölébe. És lett is jó termés: emberünk szép kenyeret tehetett családjá asztalára! Sajnos olyat is láttam, aki lelketlen nem-törődömséggel, amolyan „tessék-lássék” módon ödöngött a földeken, s aztán zúgolódott, Istent hibáztatta, amiért sovány lett a termés és „szűk a kenyér”.

Láttam munkást, aki csillogó szemekkel figyelte munkadarabjának alakulását, pontos és szép munkát végzett, minőségi terméket adott ki kezei közül, de olyat is láttam, aki csak azt leste, miként húzhatná ki magát a munka alól. Bizony mondom: őt emlegetjük bosszúsan, midőn selejtes terméke kezünkbe kerül.